

Kannanoton perustelut

Peruskoulun kehittäminen on tärkein hanke koko suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin tulevaisuuden kannalta – vaikka tätä ei kovin hyvin julkisuudessa käsitetä. Media keskittyy käsittelemään päivänkohtaisia talous- ja politiikka- ja kulttuuriuutisia, mutta harva näyttää ymmärtävän, että tulevaisuus ratkeaa sillä, miten ja millaisiksi kasvavat sukupolvenme sosiaalistuvat. On yhteiskuntamme sokeita pisteitä, että koulun merkitystä ja potentiaalia yksilöiden hyvän elämän ja kansalaisten aktiivisuuden mahdollistajana tai kriittiseen ajatteluun, keskusteluun ja toimintaan kannustajana ei edelleenkaan täysin tajuta.

Suomalaisen koulun oppiainejakaisuudesta huolimatta olisi näkemyksemme mukaan erittäin tärkeää edetä sellaiseen suuntaan, ettei oppiainejakaisuus estäisi kokonaisuuksien hahmottamista. Tätä varten tarvitaan sekä opetuksen tavoitteissa, oppiaineissa että opetusmuodoissa aiempaa enemmän rajoja ylittävää, perustavia kriittisen ajattelun ja ymmärryksen taitoja kehittävä ja kokonaisuuksien jäsentelyä tukevaa ainesta. Samoin nykykoulun on aiempaa enemmän tuettava toiset huomioon ottavien eettisten ja demokraattisten keskusteluvälmiuksien kehittymistä.

Yhteiskunnallemme ja kulttuurillemme asettuvat haasteet kasvavat jatkuvasti. Mahdollisuutemme kohdata ne riippuvat keskeisesti siitä, millaiset valmiudet peruskoulu uusille sukupolville antaa. Samaan aikaan näyttävät valitettavalla tavalla kasvavan lasten ja nuorten väliset erot sosialisatiossa sekä kodin kasvutaustan tarjoamissa edellytyksissä tavoitella hyvää elämää. Koulun on pyrittävä tasoittamaan näitä lähtökohtien eroja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden vuoksi. Kouluopetuksella on samoin kyettävä luomaan valmiuksia erilaisuuden kohtaamiseen ja erimielisyyksien käsittelemiseen argumentatiivisella, rauhallisella ja myös omia näkemyksiä suhteuttavalla ja kyseenalaistavalla tavalla.

Tieto- ja informaatioteknologiassa, taloudessa, kulttuurissa ja sosiaalisissa käytännöissä tapahtuneen kehityksen seurauksena tulee lähitulevaisuudessa entisestään korostumaan myöhäismodernin yhteiskunnan murros, joka on verrattavissa teollistumisen tuottamaan rakennemuutokseen modernina aikana. Elinkeinorakenne muuttuu yhä selvemmin kohti palveluyhteiskuntaa. Sekä työhön liittyvä että vapaa-aikaan kuuluva inhimillinen vuorovaikutus siirtyy entistä enemmän digitaaliseen verkkoympäristöön ja sosiaalisiin verkkoihin. Samalla niin työn kuin vapaa-ajankin toimintamuodot, välineet ja käytännöt ovat jatkuvassa muutoksessa. Koulujärjestelmän kehittämisen näkökulmasta tällä on radikaali merkitys: yksittäisten ja suppeiden välineellisten taitojen tai rajattujen sirpaleisten tietosisältöjen sijaan koulun tulee panostaa entistä enemmän laaja-alaisiin ja kokonaisvaltaisiin tavoitteisiin – toisten erilaisuutta ymmärtävään ja hyväksyvään inhimilliseen kohtaamiseen sekä perustaviin kriittisiin ajattelutaitoihin ja toimintavalmiuksiin.

Suuria haasteita on siis paljon, ja niistä voi yleisellä tasolla mainita etenkin seuraavat:

- miten lapset ja nuoret tottuvat käymään toisia kuuntelevaa ja argumentointiin eikä henkilökohtaisuuksiin perustuvaa kiihkotonta keskustelua myös vaikeista aiheista ja erimielisyyksistä,
- miten lapset ja nuoret oppivat ajattelemaan perusteellisesti ja taitavasti sekä arvioimaan kriittisesti ja itsereflektiivisesti myös omaa ajatteluaan, maailmankuvaansa ja elämyksiään siten, ettei koeta tarvetta takertua ensimmäisenä houkutteleviin kärjistettyihin mielipiteisiin, joilla on vahva tunteenomainen vetovoima,
- miten lapset ja nuoret saavat valmiuksia ja puolustuskykyä arvioida yhä kiivaammin mediasta ja muualta ympäristöstä heihin kohdistuvaa viestien ja vaikutteiden tulvaa,
- miten lapset ja nuoret oppivat rakentamaan yhdessä toisten kanssa omaa maailmankuvaansa ja arvojaan, tavoitellen hyvää elämää ja moraalisesti oikeutettua toimintaa.

Aloitteemme ydin on ennen kaikkea tässä: 2000-luvun koulussa on panostettava kokonaisvaltaisesti ja selvästi aiempaa vahvemmin eettiseen, filosofiseen ja demokraattiseen kasvatukseen sekä ajattelu- sekä keskustelutaitoja ja kokonaisuuksien hahmottamista tukevaan opetukseen.

Miksi juuri lapsille ja nuorille suunnattua filosofiaa peruskouluun?

1. Filosofia eheyttää ja syventää oppimista yli oppiainerajojen. Filosofointi kehittää kriittisen ja itsereflektiivisen ajattelun sekä toisia kuuntelevan keskustelun taitoja, jotka ovat kasvatuksen ytimessä. Samalla kehittyvät yhteisöllisyys ja demokraattisessa yhteiskunnassa tarvittavat kansalaistaidot.
2. Monet lasten spontaanisti ja luonnostaan pohtimista aiheista ovat keskeisiä yleisinhimillisiä filosofisia kysymyksiä. Filosofinen ajattelu on arvokkaalla ja huomattavalla tavalla vaikuttanut kulttuurimme muotoutumiseen. Lapsille on suotava mahdollisuus filosofoida myös koulussa.
3. Filosofia tukee osallistavaa ja joustavaa opetussuunnitelmaa.
4. Lapsille suunnattu filosofia tukee opettajankoulutuksen kehittämistarpeita ja vahvistaa opettajankoulutuksen tutkimuspohjaisuutta.

1. Filosofia eheyttää ja syventää oppimista yli oppiainerajojen. Filosofointi kehittää kriittisen ja itsereflektiivisen ajattelun sekä toisia kuuntelevan keskustelun taitoja, jotka ovat kasvatuksen ytimessä. Samalla kehittyvät yhteisöllisyys ja demokraattisessa yhteiskunnassa tarvittavat kansalaistaidot.

Filosofian opettaminen peruskoulussa merkitsee kriittiseen ajatteluun ja keskusteluun kannustavia opetusmuotoja ja -aiheita, ei filosofian oppialan sisältöjen suoraa selostamista lapsille. Pyrkimyksenä on kehittää klassisia filosofisen ajattelun perustaitoja ja asenteita. Lapsia ei siis pidetä akateemisina oppineina, vaan tuetaan heidän olennaisesti filosofisia valmiuksiaan ihmetellä ja kysyä, esittää ja vaatia perusteita, eritellä ja arvioida, päätellä ja hahmottaa seurauksia, ajatella omaa ajattelua ja niin edelleen. Tällaiselle filosofiselle ajattelutyölle on ominaista avoin, rehellinen, utelias, kiireetön ja ihmettelevä asenne sekä herkkyys tunnistaa niin omaan kuin toistenkin ajatteluun sisältyviä olettamuksia, oivalluksia ja ongelmia. Filosofisen ajattelun taidot sopivat kaikkeen kouluopetukseen ja niitä on menestyksellisesti käytetty matematiikasta ja luonnontiedeaineista taito- ja taideaineisiin. Tavoitteena on haastaa oppilaat ajattelemaan ohjatun dialogin avulla yhdessä tutkien sekä ajatteluun kehittämisen ja korjauksen. Oppiminen saa syvyyttä ja mielekkyyttä.

Filosofinen ajattelu ei ole teoreettista vaan käytännöllistä: ajattelun ja keskustelun käytäntöön harjaantumista. Peruskoulussa pedagoginen filosofia ei pyri lastaamaan lisää tietopainotteista ainesta oppilaiden opittavaksi vaan tukee kasvun ytimeen kuuluvia taitoja. Kriittisen ajattelun taitoja kehitettäessä vahvistuu myös opetuksen kyky tukea koulun yleisten kasvatustavoitteiden ja yhteisen arvopohjan suuntaisia toimintavalmiuksia. Filosofointi ei ole käytännön toiminnasta irrallista, vaan päinvastoin mahdollistaa oman toimintamme ja yhteiskunnallisten käytäntöjen tuomisen omakohtaisen arvioinnin kohteeksi.

Filosofian keskusteleva ja pohdiskeleva perinne tarjoaa paikan ja ajan käsitellä lasten kanssa heille tärkeitä kysymyksiä siten, että vältetään yhtäällä pelkkä ennakkoluuloihin perustuva mielipiteenvaihto ja toisaalla vaatimus liiallisista perustiedoista. Edellinen ongelma koskettaa erilaisia ilmiöopintoja ja jälkimmäinen eri tieteenaloihin kytkeytyviä opintoja. Esimerkiksi mielen hyvin- ja pahoinvointia pienten lasten kanssa käsiteltäessä on psykologian tai lääketieteen teorioista lähteminen vaikeaa tai mahdotonta. Vastaavasti pelkästään aiheen pohjalta eteneminen puolestaan tekee opetuksesta helposti opettajan henkilökohtaisten uskomusten hallitsemaa tai puhdasta mielipiteenvaihtoa, joka ei etene eikä syvene. Sen sijaan lasten omaa ääntä kuunteleva filosofinen työtapa mahdollistaa heidän ajattelunsa ja kokemusmaailmansa selkiyttämisen ja rikastamisen. [Lasten ajattelua käytännössä pääsee seuraamaan ja lapsille suunnatun filosofian ydinperiaatteisiin tiiviisti tutustumaan esimerkiksi Yleisradion tuoreen ja palkitun ohjelmasarjan "Ajattelen, siis olen" verkkosivuilla ja tausta-aineistoissa: http://opettajatv.yle.fi/ajattelen_siis_olen Tuoreessa Ajatusdemo-ohjelmasarjassa filosofoivat puolestaan yläkouluikäiset nuoret: <http://opettajatv.yle.fi/ajatusdemo>]

Jo 1980-luvulta saakka on kertynyt mittava kansainvälinen tutkimusnäyttö, joka osoittaa filosofian opetuksen hyödyt. (Ks. esim. tutkimusbibliografia (2002): <http://cehs.montclair.edu/academic/iapc/research.shtml>) Unescon tuore laaja raportti "Philosophy – A School of Freedom" (2007) kuvaa filosofiseen kriittisen ajattelun pedagogiikkaan sekä lasten ja nuorten filosofointiin perustuvien menetelmien käyttöä eri kouluasteilla maailmanlaajuisesti. Saatujen havaintojen perusteella raportti tiivistä lasten ja nuorten filosofoinnin annin seuraavasti: itsenäisen ajattelun kehittyminen, kasvu kriittiseksi kansalaiseksi, lasten persoonallisen kehityksen ja identiteetin tuki sekä kieli- ja keskustelutaitojen parantuminen. Tältä pohjalta on perusteltua esittää, että filosofoiminen koulussa rakentaa merkittävällä tavalla lasten ja nuorten kriittisen ajattelun taitoja sekä aktiivisia osallistumisvalmiuksia, joita voi pitää muutoksessa elävän yhteiskuntamme tärkeimpinä kansalaistaitoina. [Unescon raportti verkossa: http://portal.unesco.org/shs/en/ev.php-URL_ID=11575&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html]

Filosofia ei ole taikuutta, eikä kaikki filosofian nimissä kulkeva kestä kriittistä arviointia. Suomessakin on kuitenkin jo riittävä valmius tukea tutkimuksiin perustuvan, filosofisen ajattelun pitkään perinteeseen limittyvän pedagogisen filosofian osuutta kouluopetuksessa.

Filosofinen ajattelu ohjaa kohti väitteitä perustelevan sekä toisia kuuntelevan ja kunnioittavan keskustelun hyviä periaatteita. Yleisten ajattelu- ja keskustelutaitojen vahvistaminen on koulun tehtävistä kaikkein tärkein. Juuri niiden kehittäjänä filosofialla on ollut keskeinen sijansa koko kulttuurimme historian tunnetuimmissa kasvatuserinteissä – antiikin *paideiassa*, klassisessa *studia humanitatiksessa*, sivistysteorian *Bildungissa* ja myös teologisessa koulutuksessa. Niin tulisi olla myös nyt ja peruskoulussa.

Samalla filosofinen keskustelu on toiminut katsomusten kohtaamisen kenttänä. Näin on ollut yhtä lailla niin historiallisesti esimerkiksi islamin ja kristinuskon välillä kuin nykyajassa etsittäessä globaalisti yhdistävää maailmanetiikkaa. Filosofit Bertrand Russellin kiteytyksen mukaan filosofia toimii "ei-kenenkään maana" tieteen ja uskontojen välissä. Tässä muodossa se on kaikkein hedelmällisin avoimen, keskustelevan kohtaamisen kenttä myös kouluopetuksessa. Ajatusten, ihmisten ja aatteiden kohtaamispaikkana filosofia tukee kasvua rauhanomaisesti konflikteja ratkaisevaan, toisten ymmärtämiseen pyrkivään ja suvaitsevaisen yhteiskuntaan.

Lapsille ja nuorille suunnatun filosofian pedagoginen ja didaktinen kehittäminen on jo kauan edennyt vahvasti monilla

keskeisillä kielialueilla. Kansainvälinen tutkimusyhteisö on laaja. (Ks. esimerkiksi hankkeen verkkosivun linkeistä löytyvää listaa lasten pedagogisen filosofian tutkimus- ja kehityskeskuksista eri maissa: <http://filoaloite.wordpress.com/verkkolinkkeja/>.) Tästä on erityisen olennainen hyöty pedagogisen filosofian soveltamiselle Suomessa. Toisin kuin monissa muissa tärkeinä pidetyissä ja suomalaisen kouluun vaadituissa uusissa sisältö- ja aihealueissa, pedagogisessa filosofiassa ei opetuksen kehittämistä jouduta aloittamaan kansallisesti rajautuneelta tasolta, vaan tukena on mittava kansainvälinen tutkimus- ja opetusyhteisö.

2. Monet lasten spontaanisti ja luonnostaan pohtimista aiheista ovat keskeisiä yleisinhimillisiä filosofisia kysymyksiä. Filosofinen ajattelu on arvokkaalla ja huomattavalla tavalla vaikuttanut kulttuurimme muotoutumiseen. Lapsille on suotava mahdollisuus filosofoida myös koulussa.

Länsimaisessa kulttuurissa filosofinen ajattelu ja keskustelu on jo lähes 2500 vuotta jäsentänyt pohdintojamme tiedon hankinnasta, todellisuuden luonteesta ja eettisistä arvoistamme. Filosofinen ajattelu on eurooppalaisen aate- ja kulttuuriperinnön ydintä. Eurooppalaisen kulttuurin monet tyypilliset piirteet demokraattisesta politiikasta kehittyneeseen tieteenharjoitukseen kumpuavat paljolti filosofisen ajattelun ja perinteen vaikutuksesta. Filosofia on samalla vahvasti sivistyksellinen ilmiö, jonka hyöty on uusinnettava jokaisessa sukupolvessa kerrallaan. Itsen ja toisten ymmärtäminen, ajattelu- ja eettiset taidot sekä sivistys eivät ole kulttuurisia kertasaavutuksia, vaan ne ovat olemassa vain siihen mittaan, jossa osaamme tukea niiden toteutumista lasten ja nuorten kasvaessa tämän yhteiskunnan jäseniksi. Toisin kuin monissa tieteissä, filosofisen kriittisen ajattelun merkityksenä eivät ole niinkään tutkimuksen valmistuneet tulokset kuin itse ajatteluun kannustaminen yhä uusissa sukupolvissa.

Platonille filosofia oli ennen kaikkea hyvyyden, totuuden ja kauneuden olemuksen tavoittelua. Immanuel Kant puolestaan tiivistä filosofian ydinkysymykset näihin: Mitä voin tietää? Mitä minun tulee tehdä? Mitä voin toivoa? Yhdessä näihin kysymyksiin annetut vastaukset koskevat myös seuraavaa: Mikä on ihminen? Näille kysymyksille on perustavanlaatuisen tärkeää tarjota paikkansa myös kouluopetuksessa.

Filosofinen ajattelu ei vaadi tiettyä ikää. Lapsille suunnattu filosofia ei tietenkään ole vaikeaa, akateemista eikä elitististä – yhtä vähän kuin lapsille suunnattu matematiikka, tai mikään peruskouluun pedagogisesti mielekkäällä tavalla tuotu oppiaine. Peruskoulun filosofianopetukseen ei kuulu tietopainotteinen tutustuminen filosofian historiaan tai vallitseviin filosofisiin teorioihin. Filosofisten ajatteluharjoitusten ja keskustelujen kautta ei etsitä älyllistä etevämyyttä ja kilpailua, vaan omaa ajattelua kriittisesti suhteuttavaa itsereflektiivisyyttä (“tiedän, etten tiedä”) sekä toisten ajattelua kunnioittavaa ja toisenlaisten ajatusten ymmärtämiseen pyrkivää kuuntelemista. Kansainvälisen tutkimustiedon valossa pedagoginen filosofia kehittää niin kognitiivisia, emotionaalisia kuin sosiaalisia taitoja.

Monet lasten kysymyksistä ovat luonnostaan syvästi filosofisia: Mikä on reilua? Pitääkö sopimuksia kunnioittaa? Mistä ajatukset tulevat? Miten sanoja ymmärretään samalla tai eri tavalla toisten kanssa? Miten riidat ratkaistaan? Mitä on kauneus ja rumuus? Mikä on taidetta? Miksi pidämme erilaisista asioista? Millainen on ihminen? Kuka minä olen? On yksinkertaisesti lasten oikeus saada käydä näitä tärkeimpiä kysymyksiä ja aiheita koskevia keskusteluja myös koulussa, perehtyneen ja vastuullisen aikuisen ohjauksessa.

Filosofisen ajattelun menetelmällisten etujen ohella filosofian opetuksen sisällöillä eli aihealueilla on näin ollen merkittävää pedagogista arvoa. 2000-luvun suomalaisessa koulussa tulisi olla riittävästi tilaa ja aikaa oppilaiden tärkeiksi kokemille kysymyksille ja aiheille. Lapsille ja nuorille on tarjottava mahdollisuuksia käsitellä filosofisesti keskustellen sellaisia elämän ydinkysymyksiä kuten minuus ja oman identiteetin kehittyminen, suhde toisiin, välittäminen ja ystävyys, vastuu, oikea toiminta ja hyvä elämä, onnellisuus ja pettymykset, ilo ja suru, kauneus ja kauheus, mennyt ja tuleva, yksilön suhde yhteiskuntaan, maailmaan ja luontoon.

Filosofinen ajattelu on ollut länsimaisessa kulttuurissa historiallisesti tärkein vapaan ja pohdiskelevan ajattelun muoto, jota demokraattisen yhteiskunnan koulujärjestelmän tulisi systemaattisesti vaalia. Nyt käynnissä oleva koulunuudistus avaa Suomelle mahdollisuuden tuoda lapsille suunnatun filosofian pedagogiset edut peruskouluun.

Filosofointi avaa myös mahdollisuuksia monien koulutodellisuudessa esiintyvien vaikeiden kysymysten työstämiseen, yhteisöllisyyden ja ryhmäytymisen tukemisesta lasten pelkojen käsittelyyn ja koulun ristiriitojen sovitteluun. Tästä on lukuisia kansainvälisiä tutkittuja esimerkkejä. Esimerkiksi Kanadassa lasten ja nuorten filosofiaa on käytetty laajassa hankkeessa onnistuneesti kouluväkivallan torjuntaan ja rauhanomaisen konfliktinratkaisun kehittämiseen: <http://www.latraverse-pvphie.com/> (Prévention de la violence et Philosophie pour enfants)

3. Filosofia tukee osallistavaa ja joustavaa opetussuunnitelmaa.

Suomalainen koulujärjestelmä on saanut runsain mitoin kansainvälistä huomiota Pisa-tuloksista. Koululaisemme ovat maailman kärkeä lukemisessa, matematiikassa ja luonnontieteissä. Suitsituksen keskeltä erottuu myös vakavia soraääniä. Monet koululaiset eivät koe opetusta itselleen merkityksellisenä, eivätkä koulun sisällöt vastaa heidän henkilökohtaisiin

tarpeisiinsa. Lapset ja nuoret kärsivät entistä vakavammista mielenterveydellisistä ongelmista ja osa syrjäytyy. Kouluviihtyvyys ei kyselyissä ole korkealla ja suoranainen koulukielteisyys on yleisempää kuin monissa muissa Euroopan maissa. Hälyttävän suuri osa oppilaista kokee koulun oman elämänsä kannalta vieraana ympäristönä, jossa on pakko käydä.

Oppilaiden tunnetta vieraantuneisuudesta voi lisätä voimakas tietopainotteisuus sekä yhtä lailla osaamisvertailuja tuottavissa taitoperustaisissa aineissa (vieraat kielet, matematiikka) toisinaan negatiivisesti korostuva kilpailu. Myöskään varsinaisten taide- ja taitoaineiden lisääminen ei sellaisenaan ole automaattinen ratkaisu, ellei samalla perusteellisesti pohdita sitä, miten oppiaineita opetetaan. Taitoaineiden teknisessä osaamisessa vallitsevat erot ovat välittömästi oppilaiden havaittavissa ja voivat johtaa kielteisiä seurauksia synnyttäviin ja itsetuntoa latistaviin vertailu- ja kilpailutilanteisiin. Ongelmat syntyvät pikemmin siitä, jos koulu ei ole kiinnostunut oppilaista itsenään, heidän ajattelustaan ja heidän maailmassaan tärkeistä kysymyksistä. Oppilaat ovat koulussa kokonaisina ihmisiä. Vasta kun koulu ottaa oppilaiden ajattelun, tavoitteet ja arvostukset vakavasti, voidaan oppilaita motivoida ja haastaa kehittymään. Tämä edellyttää lapsilähtöistä ja kuuntelevaa etenemistapaa sekä sitä, että koulussa on tilaa ja aikaa käsitellä tärkeitä kysymyksiä omana arvokkaana sisältönään eikä vain muun oppimisen ohessa.

Hyviksi kysyjiksi ja kuuntelijoiksi ei synnytä vaan kasvetaan ajattelua arvostavassa yhteisössä. Kuten kehityspsykologiasta tiedetään, hyvän keskustelun käytännöt sisäistetään rikkaiksi ajattelun taidoiksi. Yhteisöllisyys vahvistuu kun käsitystä maailmasta ja itsestä opitaan rakentamaan yhdessä toisten kanssa. Omasta poikkeavia näkemyksiä opitaan kohtaamaan ja erimielisyyttä käsittelemään ajautumatta konfliktiin. Lapsille tärkeitä kysymyksiä voidaan pohtia lapsilähtöisesti ja heidän omakseen kokemassa muodossa. Samalla vahvistuu tunne kouluopetuksen henkilökohtaisesta merkityksellisyydestä. Oppilaiden on saatava tuntea, että he voivat osallistua ja vaikuttaa siihen, mistä koulussa puhutaan.

Tämä vaatimus merkitsee perinteisen opetussuunnitelma-ajattelun uudelleen arviointia. Opetuksen sisältöjä ja menetelmiä ei voida läheskään aina päättää ennen varsinaisia opetustilanteita. Oppilaiden äänen kuuluminen tarkoittaa joustavaa, ainutkertaisiin pedagogisiin tilanteisiin sovituvaa opetussuunnitelmalla ajattelua. Pedagogisesti vahva opetussuunnitelma tapahtuu vasta luokkahuoneessa ja oppilaat ovat osa sitä. Pedagogisen filosofian kyselevä ja keskusteleva sokraattinen perinne on erinomainen lähtökohta osallistavan ja joustavan, aitoa kasvua tavoittelevan opetussuunnitelman toteuttamiselle.

4. Lapsille suunnattu filosofia tukee opettajankoulutuksen kehittämistarpeita ja vahvistaa opettajankoulutuksen tutkimusperustaisuutta.

Filosofisen keskustelun ohjaajana opettajan tulee osata kysyä, kannustaa, rohkaista, asettaa rajoja ja – ennen kaikkea – kuunnella. Filosofinen keskustelu tarjoaa opettajalle ainutlaatuisen mahdollisuuden kuulla ja nähdä oppilaansa. Ilman tätä mahdollisuutta on vaikea olla aito kasvattaja. Opettajankoulutuksen näkökulmasta tällä on erittäin suuri merkitys. Opettajan professionaalisuus ei tällöin merkitse teknisesti tehokasta ”opittavien asioiden” välittämistä oppilaille vaan sensitiivisyyttä ja valmiutta toimia ainutkertaisissa tilanteissa pedagogisesti järkevällä, oppilaiden kasvua tukevalla tavalla. Suomalaisen opettajankoulutuksen tärkeimpiä haasteita on kehittää uudenlaista, kuuntelemiseen ja dialogiin perustuvaa opettajuutta menettämättä opettajan vastuullisuuden periaatetta.

Opettajat saavat Suomessa arvostetun ja perusteellisen yliopistokoulutuksen. Kasvatuksellisen vastuun sisäistäminen ja kasvatuskysymysten analyttinen käsittely ovat keskeinen osa tuota koulutusta. Etenkin luokanopettajakoulutuksessa saatava kasvatustieteen maisterin tutkinto antaa jo sellaisenaan oivan lähtökohdan pedagogis-filosofisten kysymysten käsittelyyn lasten ja nuorten kanssa. Samalla lasten kanssa filosofointi antaa puolestaan tutkimusten ja oman kokemuksen varaan rakentuvaa kaivattua syvää kasvatuksellista ainesta luokanopettajien koulutukseen. Lasten ja nuorten kanssa filosofoiminen johdattaa aiheisiin ja opetusmuotoihin, jotka vahvasti kehittävät kaikkien opettajien pedagogisia ajattelu- ja toimintavalmiuksia. Opettajankoulutuksesta ympäri maailman saatujen kokemusten ja tulosten perusteella sillä on kehittävä vaikutusta koko opettajien ammatillisen kehityksen kannalta.

Ehdotuksella ei tavoitella filosofian aineenopettajien tuomista peruskouluun. Päinvastoin, pedagogisen filosofian käytännöt ja ihanteet ovat kasvatuksellisia perusasioita, lasten kuuntelemista, rauhallista ja perustelevaa keskustelua, käytäntöjen ja käsitysten pohtimista ja ajatustyön aitoa heijastumista takaisin toimintaan. Tavoitteena on ennen kaikkea persoonallisen kasvun ja toimintakyvyn tukeminen varhaisesta ikävaiheesta lähtien. Opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen on pitkään toivottu mahdollisuuksia panostaa lisää tälle kasvatuksen ydinalueelle. Lasten ja nuorten kanssa filosofoiminen vahvistaa opettajankoulutuksen perustavaa kasvatuksellista ainesta.

Käytännön kysymyksiä tuntijaosta ja kustannuksista

Esityksessä ei arvioida ehdotetun oppiaineen suhdetta koulun nykyisiin oppiaineisiin ja niiden määriin. Kysymys luonnollisesti nousee herkästi esiin, samoin kuin keskustelu rahasta, joten lopuksi muutama niihin liittyvä seikka.

Joidenkin näkemysten mukaan filosofia kuuluu kiinteästi äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen osaksi tai jatkeeksi, koska molemmissa tavoitellaan kielellisen jäsentelykyvyn, itseymmärryksen, keskustelu- ja ilmaisutaitojen kehittymistä.

Selkeimmässä muodossa tämä tarkoittaisi "äidinkieli, kirjallisuus ja filosofia" -tyyppistä oppiainetta, jossa tietty osa kokonaistuntiresurssista olisi omistettu filosofisille sisällöille ja/tai käsitteilytavoille.

Joissain kannoissa filosofia liitetään yhtä ilmeisesti katsomusaineiden ryhmään ja sen tuntimäärään. Pedagoginen filosofia ei kuitenkaan ole katsomusaine, eikä sitä pidä sellaisena ajatella. Nykyisessä katsomusopetuksen mallissa oppilaat jaetaan vanhempiensa uskontotaustan mukaan kunkin oman uskonnon opetukseen ja uskontokuntiin kuulumattomat elämäntutkimustietoon. Malliin on tuskin tulossa perustavaa muutosta. Ehdotuksellamme ei ole tarkoitus ottaa kantaa tuohon kysymykseen, eikä ehdotusta tule ajatella kommenttina oman uskonnon tai elämäntutkimustiedon opetukseen.

Monissa näkemyksissä humanistinen ja yhteiskunnallinen sivistys tarvitsee vahvistusta koulun tuntikehyksessä. Siihen ei ole erityisesti panostettu viime vuosikymmeninä, toisin kuin esimerkiksi matemaattis-luonnontieteelliseen opetukseen. Tästä näkökulmasta onkin kuvaavaa, ettei koulussa ole ollut esitetyn kaltaista kaikille oppilaille yhteistä filosofista oppiainetta, joka täydentäisi koulupedagogiikkaa humanistis-yhteiskunnallisella alueella. Peruskoulun 9 vuoden kokonaiskesto ja kokonaistuntimääriin nähden esimerkiksi 2–4 pedagogisen filosofian vuosiviikkotunnin/kurssin lisäys tuntijakoon ei ole paljon.

Toisaalta voidaan kysyä, vähentäisikö tämä esitys muiden kannatettujen lisäysten (esimerkiksi taideaineet, tietotekniikka, mediakasvatus, yhteiskuntaoppi, kansalaistaito) mahdollisuuksia. Meidän näkemyksessämme näin ei ole, vaikkei ehdotuksella olekaan tarkoitus ottaa kantaa käytännön tuntimääräkysymyksiin. Päinvastoin katsomme, että ehdotuksemme toteuttamisesta olisi laaja-alaista hyötyä koko koulupedagogiikan ja muidenkin oppiaineiden opetuksen kannalta. Se vaikuttaisi suoraan esimerkiksi kansalaistaidon kaltaista oppitavoitetta vahvistavasti ja samoin tukisi taideaineissa ja mediakasvatuksessa pohtivaa keskustelua lasten elämyksellisestä ja kokemuksellisesta maailmasuhteesta. Siksi korostamme aloitteessa, että lähestymme asiaa perustavanlaatuisesti oppilaiden, pedagogisen tutkimuksen ja tulevaisuuden koulun kannalta, sen sijaan että lähdetäisiin liikkeelle siitä, mitä koulussa on jo nyt ja rajoituttaisiin kommentoimaan sitä.

Toinen välittömästi heräävä käytännöllinen kysymys koskee kustannusvaikutuksia. Näistä olennaisin on uuden oppiaineen kohdalla tarvittavan opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen järjestäminen. Peruskoulutuksen järjestäminen tarkoittaa minimissään yhden pedagogiseen filosofiaan perehdyttävän ns. monialaisen opintojakson järjestämistä jokaiselle aloittavalle opettajankoulutusryhmälle. Yhden jakson järjestäminen lukuvuoden aikana esimerkiksi tuntiopetuksena tarkoittaa n. 1000–6000 euron kustannusta vuodessa yhtä opettajankoulutuslaitosta kohden (ja riippuen opiskelijamäärästä, luvussa on siis otettu huomioon jakson mahdollinen jakautuminen useisiin opetusryhmiin). Summa on kokonaisbudjetteihin nähden niin vähäinen, ettei tällä ole asian kannalta merkityksellistä kustannusvaikutusta.

Täydennyskoulutuksen järjestäminen on hintavampaa, mutta opettajien täydennyskoulutukselle on joka tapauksessa olemassa valtakunnallisesti aina oma vuosittainen resurssinsa, jonka suuntaaminen on arvo- ja tarveharkintakysymys. Jos täydennyskoulutus järjestetään järkevästi ja yhdistetään osittain opettajien peruskoulutukseen, voidaan myös nopeasti saada tehokkaita tuloksia esimerkiksi aloittamalla täydennyskoulutus normaalikoulujen opettajista. Tavoitteena voi esimerkiksi olla varmistaa, että jokaisessa harjoittelukoulussa on yksi tai kaksi pedagogisessa filosofissa kursittautunutta ohjaavaa opettajaa, ja tämä tilanne voidaan saavuttaa hyvin lyhyessä ajassa. Monissa paikoissa lasten filosofiaan riittävästi perehtyneitä ohjaavia opettajia on jo nyt.

Tulee myös huomata, että opettajankoulutuslaitosten opetussuunnitelmissa seurataan koulun uudistumista. Tavoitteiden, tuntijaon ja opetussuunnitelman uudistaminen antaa signaalit, joiden varassa tulevaa opettajankoulutusta rakennetaan. Resursseja suunnataan sen mukaisesti, mikä kansallisesti katsotaan peruskoulun tehtäväksi. Niinpä tältäkin kantilta kysymys on nimenomaan arvo-, tärkeys- ja prioriteettiratkaisuista, joita perusopetuksen tavoitteiden ja tuntijaon uudistamisella ohjataan.

Samalla oppiaine on koulujen tasolla ja kuntien koulumäärärahojen näkökulmasta yksi edullisimmista, jopa kaikkein edullisin. Koska se ei ole tietointensiivinen eikä oppikirjapohjainen tai sidoksissa erityisiin toiminnallisiin ympäristöihin, sen vaatimat resurssit kouluympäristössä ovat pienimmät mahdolliset. Erityisiä tiloja, instrumentteja tai materiaaleja ei tarvita. Tietopainotteisia oppikirjoja ei tarvita, eikä välttämättä oppikirjoja muussakaan muodossa. Oppiaineessa käsiteltävät aineistot voivat olla mitä tahansa lasten omasta aktuaalisesta ympäristöstä löytyviä kohteita: koulussa jo olevia kirjasarjoja, satuja ja tarinoita, verkkoaineistoja, lehdistä tai televisiosta tai muista medialähteistä löytyviä otteita, toisten oppiaineiden oppikirjojen jaksoja ja niin edelleen. Lasten ja nuorten kanssa filosofoimisen perusajatus on suoda tila ja aika sulatella rauhassa harkiten, keskustellen ja syvennellen muualla kohdattavia vaikutteita ja aineistoja. Tämä ei edellytä suurta määrää oppikirjoja, ainoastaan opettajien valmiutta käsitellä mainittuja aineistoja pedagogisesti hallitulla tavalla lasten kanssa.

Näkemyksemme mukaan aloitteessa ehdotetut opetukselliset-kasvatukselliset sisällöt ja taidot ovat niin tärkeitä, että niille on perusteltua luoda koulussa tilaa. Emme ehdotuksessa ota kantaa siihen, miten asia käytännössä ratkaistaan. Aiheesta on monia erilaisia näkemyksiä myös hankkeen tukijoilla. Jokainen allekirjoittaja antaa kuitenkin tukensa vain sille, mitä esityksessä kirjaimellisesti sanotaan. Aloitteen tukijoiksi olemme ottaneet ainoastaan yksittäisiä asiantuntijoita. Haluamme pitää ehdotuksen erillään intressiryhmistä, opettajajärjestöistä, muista kollektiivisista tahoista ja yhdistyksistä.

Monien asiantuntija-arvioiden mukaan suomalainen yhteiskunta elää eräänlaisessa käännekohdassa, jossa tulevaisuuden kauaskantoiset näkymät voivat kallistua kohti merkittävästi huonompaa tai parempaa. Paljon riippuu ratkaisuista, joita nyt yhteiskuntapolitiikassamme tehdään. Tulevaisuuteen voidaan vaikuttaa, vaikkei se ole helppoa. Kaikkein tärkeimpiä yhteiskuntapoliittisia ohjauskeinoja on arvostetun peruskoulujärjestelmämme uudistaminen. Käsitksemme mukaan lapsille ja nuorille suunnatun, oppilaslähtöisen pedagogisen filosofian anti peruskoulussa on merkittäväällä tavalla rakentamassa paremman tulevaisuuden edellytyksiä.

Lisätietoa tästä aloitteesta sekä lapsille ja nuorille suunnatusta pedagogisesta filosofiasta:

katso Filosofia-aloite -verkkosivu

<http://filoaloite.wordpress.com/>

Kannanotto / ehdotus

Opetushallituksen tuntijakotyöryhmälle

Esitämme peruskouluun lapsille ja nuorille suunnatun filosofian oppiainetta sekä filosofisen kriittisen ajattelun taitoihin kannustavia opetusmuotoja.

Filosofian kouluopetusta lasten ja nuorten ikäluokissa on kansainvälisesti tutkittu runsaasti ja kehitetty menestyksekkäästi kymmeniä vuosia. Pedagoginen filosofointi on saavuttanut yhä laajempaa kannatusta ympäri maailman. Suomalaisella koululla olisi juuri nyt erinomainen tilaisuus saada tukea aihepiirissä vahvasti etenevästä tutkimus- ja kehitystyöstä.

Filosofian sisällyttäminen peruskoulun oppiaineisiin ja opetusmuotoihin edistäisi useaa perustavanlaatuisen tärkeää tavoitetta samanaikaisesti:

- koululta on laajasti ja yksimielisesti toivottu vahvempaa panostusta perustavien ajattelu- ja keskustelutaitojen sekä demokraattisten kansalaistaitojen tukemiseen,
- on haluttu lisätä oppilaslähtöisiä ja luovuuteen sekä omien elämysten arviointiin kannustavia sisältöjä ja toimintatapoja,
- on haluttu vahvistaa oppilaiden kykyä kohdata, arvioida ja itsenäisesti jäsentää median sekä tieteen tuottamaa informaatiota omakohtaisella kriittisellä ajattelulla,
- on etsitty mahdollisuuksia tuoda oppilaita yhteen maailmakuva-, arvo- ja kulttuurikysymyksistä keskustelemaan,
- on koettu ongelmaksi koulun oppiainejakoisen aineksen sirpaleisuus ja etsitty kokonaisuuksien hahmottamista tukevia opetustavoitteita, -muotoja ja -sisältöjä,
- ja on toivottu eettisen kasvatuksen keinojen vahvistamista.

Lapsilähtöinen filosofinen ajattelu ja keskustelu opetusmenetelmänä sekä lapsille ja nuorille suunnattu pedagoginen filosofia oppiaineena vahvistaisivat yhdellä kertaa kaikkia näitä. Filosofointi tarjoaisi merkittävän pedagogisen ympäristön koulun kasvatustavoitteiden tukemiseksi.

Katsomme, että suomalainen koulu ja sen oppilaat hyötyisivät merkittävästi lapsille ja nuorille suunnatun filosofian sisällyttämisestä peruskoulun oppiaineisiin ja opetusmuotoihin.

Ehdotuksen tekijät / allekirjoittajat käyvät ilmi ehdotustiedoston nimiluettelosta.

Ehdotuksen perustelut ovat olleet esityksen allekirjoittajien tiedossa heidän ilmoittautuessaan esityksen kannattajiksi.

Tässä esitetyt ehdotuksen perustelut ovat kirjoittaneet Hannu Juuso (filosofianopetuksen ja lapsilähtöisen filosofian teoriasta väitellyt kasvatustieteen tohtori, opettajankouluttaja Oulun yliopistossa ja lehtori Oulun normaalikoulussa) sekä Tuukka Tomperi (lasten ja nuorten sosialisoinnin tutkija Tampereen yliopiston kasvatustieteiden laitoksella, filosofian opettaja, kansallisen *Filosofia.fi*-verkkoportaalien päätoimittaja) ja ehdotuksen sekä perustelujen muotoiluja ovat kommentoineet ja työstäneet useat ehdotuksen tekijöihin ja kannattajiin kuuluvat asiantuntijat.

Yhteydenotot:

filosofia.aloite@gmail.com

Hannu Juuso: hannu.juuso@oulu.fi / 050 569 4130

tai

Tuukka Tomperi: tuukka.tomperi@uta.fi / 040 568 2118